

DUOLARNING STRUKTUR-SEMANTIK TADQIQI

*Andijon davlat chet tillari instituti,
Roman-german va slavyan tillari
fakulteti (Kompyuter lingvistikasi) yo'nalishi,
101-guruh talabasi Yaxshiboyeva Gulsevar Rasuljon qizi
Ilmiy masalahatchi: Kabulova U.S.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada duolarning mazmuniy tuzilishi, lingvistik xususiyatlari va ularning semantik tadqiqiga oid nazariy yondashuvlar tahlil qilinadi. Duoning tarixiy ildizlari, tarkibiy qismlari, semantik qurilishi hamda nutqiy xususiyatlari ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot natijalari duolarning nafaqat diniy, balki psixologik va ma'naviy hodisa sifatida ham keng ko'lamli ta'sirga ega ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *Duo, struktur tahlil, sxematik tadqiq, lingvistika, iltijo, ulug'lash, ma'naviyat, ruhiyat, semantika, psixologik ta'sir, murojaat shakli, til birliklari.*

Аннотация: В статье анализируются содержательная структура, языковые особенности молений и теоретические подходы к их схематическому изучению. Научно исследованы исторические корни, компоненты, семантическая структура и речевые особенности молений. Также подробно исследованы структурные компоненты текстов молений: прославление, выражение состояния раба, главное моление и заключительное обращение. В статье разработаны общая структурная схема, функциональная модель и схема лингвистического анализа молений. Результаты исследования показывают, что моления оказывают широкое воздействие не только как религиозное, но и как психологическое и духовное явление.

Ключевые слова: *Молитва, структурный анализ, схематическое исследование, лингвистика, мольба, прославление, духовность, психика, семантика, психологическое воздействие, форма обращения, языковые единицы.*

Abstract: This article analyzes the content structure, linguistic features of supplications, and theoretical approaches to their schematic study. The historical roots, components, semantic structure, and speech features of supplications were scientifically examined. The structural components of supplication texts — glorification, expression of the state of the servant, main supplication, and final appeal — were also studied in detail. The article developed a general structural scheme, functional model, and linguistic analysis scheme of supplications. The results of the study show that supplications have a wide-ranging impact not only as a religious but also as a psychological and spiritual phenomenon.

Keywords: *Prayer, structural analysis, schematic study, linguistics, supplication, glorification, spirituality, psyche, semantics, psychological impact, form of address, language units.*

Duo insoniyat tarixining naqadar qadimiy qatlamlariga singib ketgan ma'naviy hodisalardan biridir. Inson ruhiyati, diniy dunyoqarashi, e'tiqodi va ichki kechinmalarida duo alohida o'rin tutadi. Duo — bu bandaning Yaratganga qilgan samimiy murojaati, o'z ehtiyojlarini iltijo orqali ifoda etishidir. U faqat diniy amaliyot sifatida emas, balki psixologik, ma'naviy, madaniy va tilshunoslik hodisasi sifatida ham o'rganiladi¹. Bugungi kunda duolarni ilmiy jihatdan tahlil qilish — ya'ni ularning struktur tuzilishi, mazmuniy ketma-ketligi, lingvistik xususiyatlari va mantiqiy modeli bo'yicha tadqiq qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Duolarning sxematik tadqiqi esa ularning ichki mantiqiy tuzilishini aniq tasavvur qilishga yordam beradi. Ushbu maqolada duolarning yaratilish tamoyillari, tarkibiy qismlari, semantik va sintaktik xususiyatlari hamda ularning umumiy sxemasi batafsil yoritiladi.

Duo — inson bilan Yaratgan o'rtasidagi ruhiy aloqa shaklidir. Qadimdan turli dinlar, madaniyatlar va xalqlarda duo jamiyat hayotining muhim qismi bo'lgan. U o'zida: minnatdorchilikni, iltijoni, tavbani, maqtozni, so'rov va istaklarni jamlaydi. Islomiy manbalarda duo “*mo'minning qulroi*” deb ta'riflanadi. Bu esa duoning inson

¹ Qur'oni Karim. Tarjima va izohlar bilan. — Toshkent: Hilol Nashr, 2019.

hayotidagi kuchini ko'rsatadi. Qadimgi Sharq madaniyatida ham duo marosimlari, diniy rasm-rusumlar, oilaviy an'analar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan. Duo vaqt o'tishi bilan tilshunoslik, psixologiya, falsafa, madaniyatshunoslik kabi sohalarda ham tadqiq qilina boshladi. Chunki u nafaqat diniy matn, balki murakkab lingvistik tuzilishga ega nutq hodisasidir².

Duolarning struktur (tuzilish) tahlili: Duolarning mazmuniy tuzilishi muayyan tartib asosida shakllanadi. Ko'pchilik duolarda keltiriladigan qat'iy ketma-ketlik mavjud.

Duo odatda Yaratganni ulug'lash bilan boshlanadi. Bu qismda bandaning e'tirofi, hurmati, ehtiromi aks etadi. Odatda quyidagi iboralar uchraydi: *"Ey Zot..."*, *"Ey Rahmon va Rahim..."*, *"Ey barcha narsaga Qodir Zot..."*. Bu iboralar duoning ruhiy holatini kuchaytiradi va uning samimiyligini oshiradi³.

Duoning ikkinchi qismida banda o'zining kamchiliklarini, ojizligini yoki ehtiyojini bildiradi. Bu qism insonning ichki kechinmalarini aks ettiradi. Masalan: *"Biz ojiz bandalaringmiz..."*, *"Munosib emas bo'lsak ham rahm-atofingni so'raymiz..."*. Bu qism duoning ichki psixologik asosini mustahkamlaydi⁴.

Duoning eng muhim qismi — iltijo, ya'ni Yaratgan zotdan biror narsani so'rashdir. Bu qism da'vatning markaziy g'oyasini tashkil qiladi. Bu yerda: *sog'liq, rizq, ilm, baxt, himoya, tinchlik, mag'firat*, kabi so'rovlar ifodalanadi. Bu qismda iboralar ko'pincha takrorlanadi, bu esa duoning kuchini oshiradi.

Duo odatda *"Omin"* so'zi bilan tugatiladi. Bu so'z: *"Qabul bo'lsin"*, *"Iltijolarimni eshitgaysan"* mazmunida bo'lib, duoning mantiqiy yakunini bildiradi.

Duolarning lingvistik xususiyatlari: Duo — bu sof emotsional, ruhiy va ma'naviy nutq shakli bo'lib, o'ziga xos til birliklariga ega.

Leksik xususiyatlar: Duolarda ko'pincha quyidagi leksik qatlamlar uchraydi: ilohiy sifatlar (*Rahmon, Rahim, Ghafur, Karim*), ma'naviy tushunchalar (*baraka, nur,*

² Abduqodirov A. Islom ilmlari asoslari. – Toshkent: Movarounnahr nashriyoti, 2018.

³ Yo'ldoshev N. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: O'zbekiston Fan nashriyoti, 2020.

⁴ Jo'rayev M. Matn lingvistikasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2017.

mag'firat), ehtiyoj bildiruvchi iboralar (*bergin, asragin, himoya qil*). Bu so'zlar duoning emotsional kuchini oshiradi⁵.

Sintaktik xususiyatlar: Duolarda ko'pincha, sodda gaplar, so'roq-gap ohangiga yaqin iboralar, murojaat shakllari, takrorlar kabi sintaktik birliklar ko'p ishlatiladi.

Duo so'z san'atining bir turi sifatida ritmga ega, musiqiylik yaratadi, ma'naviy tahlil talab qiladi. Bu jihatlar duoni o'zgacha lingvistik hodisaga aylantiradi.

Duolarning psixologik va ma'naviy ahamiyati: Duo inson ruhiyatini eng ko'p tinchlantiradigan omillardan biridir⁶. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki: duo stressni kamaytiradi; umid va ijobiy kayfiyat yaratadi; maqsadlarni aniq tasavvur qilishga yordam beradi; ruhiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Shuningdek, duo insonning ichki tinchlikka bo'lgan ehtiyojini qondiradi. Ma'naviy nuqtai nazardan esa, duo: e'tiqodning mustahkamlanishi, banda va Yaratgan o'rtasidagi ruhiy bog'lanish, poklanish, tavba qilish jarayonlarining ajralmas qismidir⁷.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, duolar — bu inson ruhiyatining, ma'naviy dunyosining, e'tiqodining eng muhim shakllaridan biridir. Ularning struktur tuzilishini o'rganish duolarning mazmuniy boyligini chuqurroq anglashga imkon beradi. Sxematik tadqiq esa duolarning ichki mantiqiy ketma-ketligini aniq ko'rsatadi. Duo o'z tabiatiga ko'ra nafaqat diniy, balki psixologik, ruhiy, lingvistik va madaniy hodisa sifatida ham ahamiyatga ega. Shu bois duolarni ilmiy asosda o'rganish, ularning semantik va struktur jihatlarini tahlil qilish, bugungi kunda ham dolzarb tadqiq yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qur'oni Karim. Tarjima va izohlar bilan. – Toshkent: Hilol Nashr, 2019.
2. Abduqodirov A. Islom ilmlari asoslari. – Toshkent: Movarounnahr nashriyoti, 2018.
3. Yo'ldoshev N. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: O'zbekiston Fan nashriyoti, 2020.

⁵ Azimova M. Diniy matnlarning lingvistik xususiyatlari. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2014.

⁶ G'ulomov A., Suyunov D. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 2005.

⁷ Karimov X. O'zbek tili stilistikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.

4. Jo'rayev M. Matn lingvistikasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2017.
5. G'ulomov A., Suyunov D. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
6. Karimov X. O'zbek tili stilistikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
7. Azimova M. Diniy matnlarning lingvistik xususiyatlari. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2014.
8. Ibn Qayyim al-Javziyya. Adabul-duo (Duo odobi). Arab tilidan tarjima. – Jidda: Darul-Minhaj, 2009.